

Essay

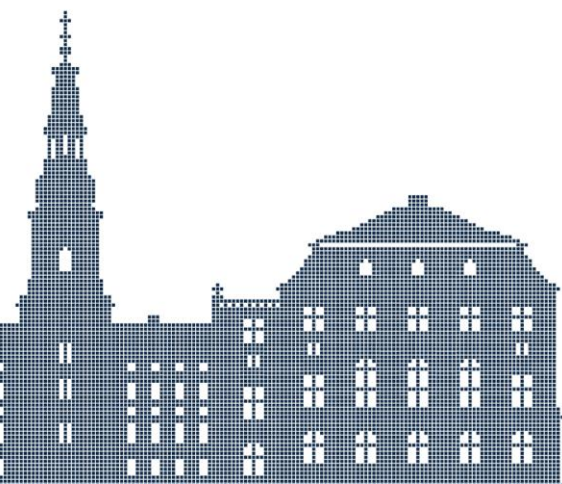
Danskernes deltagelse i digital debat: Er online fora danskernes nye medborgerhuse?

Af Sine N. Just, professor,
Roskilde Universitet

Mikkeline Thomsen, partner,
Analyse og Tal

Sarah Steinitz, partner,
Analyse og Tal

Morten Fischer Sivertsen, ph.d.,
Roskilde Universitet

Magtudredningen 2.0

I de to årtier, der er gået siden den første magtudredning, har digitale teknologier præget samfundsudviklingen og ændret grundbetingelserne for magtudøvelse: virksomhederne bag de digitale nybrud er blevet centrale spillere med stor økonomisk vægt og deraf følgende politisk indflydelse (Erhvervsministeriet, 2023), de nye teknologier har ændret medielandskabets sammensætning og flyttet magt fra de traditionelle nyhedsmedier over til de digitale platforme (Willig & Blach-Ørsten, 2022), og sociale medier har omkalfatret mulighedsrummet for borgernes politiske deltagelse (Vaccari & Valeriani, 2021).

Med dette essay sætter vi fokus på det sidste af disse tre forhold og dermed på et af demokratiets helt fundamentale principper, nemlig borgernes lige ret og adgang til at deltage i den demokratiske debat. I et repræsentativt demokrati som det danske udgør valgdeltagelse en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for opretholdelsen af de demokratiske institutioners legitimitet. Det er ikke nok, at borgerne stemmer, de må også opleve, at deres stemme bliver hørt; at offentlig meningsdannelse finder genklang i politiske beslutninger.

Eller som Jürgen Habermas (2022) udtrykker det i en diskussion af digitaliseringens indflydelse på den offentlige sfære: "der må være en *genkendelig* sammenhæng mellem resultaterne af regeringens handlinger og det input, der udgøres af vælgernes beslutninger, således at borgerne kan genkende de politiske handlinger som en bekræftelse af deres fornuftige magtudøvelse gennem demokratisk menings- og viljesdannelse" (s. 152, vores oversættelse, fremhævnings i originalen). I Habermas' indflydelsesrige og omdiskuterede teori om det deliberative demokrati udgør den offentlige sfære netop rummet for etableringen af sammenhængen mellem borgernes holdninger og politikernes handlinger. Spørgsmålet er nu, hvordan digitaliseringen ændrer mulighedsbetingelserne for offentlig meningsdannelse. I dette essay diskuterer vi det spørgsmål med – og mod – Habermas.

Hvor Habermas (1962, eng. 1989) i sin oprindelige analyse af 'den borgerlige offentlighed' var skeptisk overfor de strukturelle forandringer af offentligheden, der fulgte med professionaliseringen af politisk kommunikation og kommercialiseringen af nyhedsmediernes, udtrykte han ved markeringen af analysens 60-årsjubileum

primært bekymring for de digitale platformes nivellering og fragmentering af debatten: når alle kan deltage og ingen tager ansvar for samtalens kvalitet, siger han, svækkes det demokratiske potentiale. Eller sagt på en anden måde: når alle taler, men ingen bliver hørt, sker der ingen offentlig meningsdannelse, og den offentlige sfære kan ikke længere udfylde sin politiske funktion. Det kan synes paradoksalt, men diagnosen er altså, at de øgede muligheder for at deltage i den offentlige debat faktisk svækker borgernes indflydelse, hvilket svækker de demokratiets legitimitet.

Vi er enige i diagnosen af, at manglende sammenhæng mellem debat og beslutninger resulterer i en legitimitetskrise for de demokratiske institutioner, men vil i det følgende både sætte spørgsmålstegn ved problemets årsager og dets potentielle løsning. Altså, er digitaliseringen skyld i demokratiets krise? Og omvendt, kan man styrke demokratiet via borgernes deltagelse i digital debat? For at besvare de spørgsmål træder vi først et skridt tilbage og udfolder det teoretiske bagtæppe. Via en diskussion af Habermas' diagnose af den digitale offentligheds (manglende) demokratiske potentiale (gen)etablerer vi deltagelse som et demokratisk ideal. På den baggrund skifter vi gear fra en teoretisk til en empirisk drevet diagnose og illustrerer borgernes deltagelse i faktisk eksisterende digitale debat med udgangspunkt i Facebooks gruppeformat. Vi konkluderer, at der i borgernes daglige interaktion i online fora er potentiale for en folkelig demokratibevægelse som den, der i begyndelsen af sidste århundrede opstod omkring forsamlingshusene.

Har den digitale offentlighed demokratisk potentiale?

Habermas' deliberative demokratiteori tages ofte til indtægt for at være konsensusorienteret, men det, siger han, er en misforståelse: "I den kakofoni af konfliktfyldte meninger, der sættes fri i den offentlige sfære tages kun en ting får givet – konsensus om de grundlovsfæstede principper, der legitimerer alle andre uenigheder. Givet denne baggrundskonsensus, består hele den demokratiske proces af en bølge af dissens, som vælder frem igen og igen i borgernes søgen efter rationelt acceptable beslutninger, som er orienteret mod sandheden" (Habermas, 2022, s. 152, vores oversættelse). Når Habermas er skeptisk overfor digitaliseringen af den offentlige sfære, er det altså ikke i udgangspunktet, fordi den digitale debat er konfliktfyldt, men snarere fordi den ikke er fornuftig.

Med digitale teknologier kan alle blande sig i debatten, men, påstår Habermas, borgernes manglende dannelse sænker deltagelsens demokratiske værdi. Her sammenligner han digitaliseringens brede invitation til deltagelse med trykpressens udbredelse af læsefærdigheder og spørger retorisk, hvor lang tid det tog før alle kunne læse (Habermas, 2022, s. 160). Det underliggende ideal om rationel sandhedsorientering er imidlertid blevet kritiseret for at favorisere en debatform, der kræver en særlig position og (ud)dannelse, og ikke ser værdien i borgernes personlige præferencer og følelsesmæssige forankringer (Fraser, 1992; Mouffe, 2022). I Habermas' vision for det deliberative demokrati er alle ikke helt så lige, som teorien ellers tilsiger; tværtimod befordres diskursiv ulighed, hvor kun dem, der kan udtrykke sig på den rigtige måde, bliver hørt.

Udover at være elitær i sin forståelse af, hvad der udgør 'god' demokratisk deltagelse, er Habermas' offentlighedsteori universel i den forstand, at den favoriserer en samlet offentlighed, som både borgere og politikere kan orientere sig mod. Denne samlede offentlige sfære er for ham en forudsætning for mediering mellem borgerne som privatpersoner og staten som kollektiv aktør. I det digitaliseringen indbyder til mangfoldige, men også fragmenterede deloffentligheder, konkluderer Habermas, svækkes den medierende funktion. Men, lyder kritikken, den offentlige sfære har aldrig udgjort et samlet hele. Tværtimod udøver selve forestillingen om offentlighedens universalitet en magt, der ikke bare udelukker, men ligefrem udrydder stemmer, som ikke ytrer sig indenfor den etablerede offentligheds rammer (Dean, 2003). Den ulighed, der er indbygget i Habermas' offentlighedsteori, er dermed ikke bare diskursiv, men også strukturel. Man kunne gå så langt som til at sige, at det er teorien snarere end digitaliseringen, der begrænser det demokratiske potentiale.

Har borgernes digitale deltagelse demokratisk potentiale?

I et systematisk review af 496 empiriske studier af sammenhængen mellem digitale medier og demokrati, viser Lorenz-Spreen og medforfattere (2023), at denne sammenhæng langt fra er entydig. På tværs af de gennemgåede studier identificeres det tilsyneladende paradoks, at digitaliseringen befordrer borgernes deltagelse i den demokratiske samtale, men også synes at mindske deres tillid til demokratiets

traditionelle institutioner. Det peger på, at borgerne er blevet mere magtfulde – eller rettere, handlekraftige – og dog føler sig mere distancerede fra den formelle magtudøvelse. Når man kan hæve sin stemme og oplever ikke at blive hørt, tydeliggøres manglende sammenhænge mellem offentlige meningsdannelsesprocesser og politiske beslutninger. Så langt understøtter den empiriske forskning Habermas' teoretiske konklusioner, men Lorenz-Spreen m.fl. (2023) viser, at man ikke uden videre kan give digitaliseringen skylden for den manglende sammenhæng.

Tager man udgangspunkt i, at deltagelse er en forudsætning for demokratiets overlevelse, hvilket faktisk også er Habermas' position (2022: 148), kan man tværtimod blive helt optimistisk af de empiriske studier. Som vist relativiserer Habermas dog straks sit deltagelsesideal, så det kun er den rette form for deltagelse, der tæller. Overfor denne normative teoretiske position tager vi et mere deskriptivt empirisk standpunkt. Her følger vi Bruns (2023), som foreslår en empirisk informeret model for netværksoffentligheder, der opererer på både det personlige og det issue-specifikke plan, for dermed at kunne kortlægge, hvordan digitale offentligheder fremkommer som 'netværk af netværk'. Hvis man vil vurdere den digitale deltagelses demokratiske potentiale, kan man i denne optik med fordel begynde med at undersøge deltagelsen, som den faktisk forekommer.

I en dansk kontekst kan Facebooks gruppeformat ses som en kritisk case på den digitale deltagelses demokratiske potentiale, idet grupperne tilbyder en medlemsbaseret digital infrastruktur, hvor borgerne til en vis grad selv forvalter den offentlige debat. Det er et tilbud, som danskerne i høj grad har taget til sig, idet 70% af alle voksne danskere er medlemmer af mindst en af de over 9.000 danske grupper, hvor de hver dag skriver i gennemsnit 21.000 opslag samt 85.000 kommentarer med indhold svarende til 2.200 kronikker, og hvor over 20.000 frivillige administratorer og moderatører i gennemsnit bruger 4,6 timer om ugen på deres arbejde i grupperne (Analyse & Tal, 2024).

Gennem studier af Facebookgrupperne har vi fundet, at formatet giver borgerne mulighed for at organisere sig, mobilisere politisk protest og få politikere, medier og

ikke mindst hinanden i tale (Analyse & Tal, 2022, 2024; Sivertsen & Thomsen, 2023; Thomsen et al., under udgivelse). Samtidig er samtalen i grupperne væsentligt mere anerkendende og mindre hadefuld end fx i kommentarsporene hos de danske medier og politikere (Thomsen et al., under udgivelse; se også Analyse & Tal, 2021a, 2021b). Desuden organiseres mange borgerforslag via grupperne, hvorved de udviser potentiale til at levere direkte input til den politiske proces (Thomsen et al., under udgivelse). Når debatten i Facebookgrupperne bliver eksplicit politisk, bliver den, som i andre former for online interaktion (Institut for Menneskerettigheder, 2017; Rasmussen & Petersen, 2023), også mindre gemytlig, men den identifikation, som gruppeformatet fordrer, skaber mulighed for at opretholde samtalen trods den udtrykte uenighed (Analyse & Tal, 2022, s. 78; se også Wojcieszak & Mutz, 2009).

Debatterne i Facebookgrupperne kan siges at forbinde personlige offentligheder med issues, og grupperne har desuden potentiale til at danne netværk på tværs af hinanden. Samtidig er det, der foregår i grupperne, ofte meget emnespecifikt og personligt; medlemmerne deler tips og tricks om det, der optager dem, og de udveksler holdninger om ting, de møder i hverdagen. Dermed er deltagelsen i grupperne langt fra det habermasianske ideal om fornuftig deliberation, der er modelleret efter oplysningstidens kaffesaloner, men til gengæld minder den om den danske tradition for forsamlingshuse (Wøllekær & Frandsen, 2014), hvor gymnastikhold og skydebrødre mødtes side om side med kvindesagsforkæmpere og fagforeninger.

Sammenligningen mellem online fora og forsamlingshuse åbner op for en gentænkning af førstnævntes demokratiske potentiale. Kan de i empirisk forstand ses som 'træningslokaler' for mere formel demokratisk deltagelse (Dahlgren, 2006)? Og giver de teoretisk anledning til at udskifte idealet om deliberation med et om 'forbindelse' (Masullo & Overgaard, 2021; Overgaard et al., 2022)? Der er brug for mere forskning for at kunne besvare disse spørgsmål, men ud fra idealet om deltagelse er potentialet ikke til at overse: demokratiet vil styrkes, hvis samtalen kan opretholdes på tværs af forskelle, uagtet at alle synspunkter ikke altid udtrykkes med lige stort blik for det fælles bedste eller i lige høviske vendinger.

De digitale medborgerhuses demokratiske potentiale

Vi mener langt fra, at digitaliseringen er et entydigt gode for demokratiet. Tværtimod bør tech-giganternes tiltagende magt og nyhedsmediernes fortsatte deroute i den digitale opmærksomhedsøkonomi vække store bekymringer. For slet ikke at nævne de problemer, der er forbundet med algoritmisk organisering af ikke bare den offentlige debat, men samfundet i bred forstand (Aradau & Blanke, 2022; Zuboff, 2019). Ser man snævert på borgernes faktiske deltagelse i den digitale debat, som vi har gjort her, er der imidlertid lyspunkter at spore.

Modsat Habermas (2022) ser vi ingen grund til, at det skal tage borgerne 300 år at mestre betingelserne for demokratisk deltagelse. Tværtimod bør politikere og andre beslutningstagere møde borgerne der, hvor de allerede praktiserer storstilet digital deltagelse. Tager man udgangspunkt i den aktive deltagelse, der allerede er spiret frem på tværs af online fora, opstår potentiale for tættere koblinger til mere formelle politiske processer. Et potentiale, der dog trænger yderligere udforskning og afprøvning.

Den manglende sammenhæng mellem borgernes meningsdannelse og politikernes beslutninger handler i vores optik hverken om den digitale deltagelses formsprog eller den digitale offentligheds fragmentering, men om manglende tilpasning af de formelle demokratiske institutioner til borgernes nye deltagelsesformer. Den påstand – eller hypotese om man vil – kalder på mere forskning, gerne i samspil med demokratiske eksperimenter, fx i form af borgerforslag, borgersamlinger og andre (online) fora for organiseret debat og borgerinddragelse (Dahlberg, 2001; Lafont, 2023), gennem hvilke det politiske potentiale, der ligger i den hverdagslige digitale deltagelse, kan testes og forklares. Vi mangler altså viden om værdien af den digitale deltagelse i sig selv og dens betydning for borgernes opfattelse af sig selv som netop borgere. Måske får borgerne ikke bare mere handlekraft, men også mere indflydelse via de digitale medborgerhuse? Fx er flere politiske bevægelser de senere år udsprunget af Facebookgrupper og har sat offentlige dagsordener på områder, hvor der efterfølgende er skabt konkrete politiske forandringer. I hvilken grad de politiske forandringer kan tilskrives den digitale mobilisering forbliver et åbent spørgsmål, som kalder på mere forskning. Udforskning af de digitale medborgerhuses potentiale, i teori

såvel som praksis, kan muligvis danne grundlag for en folkelig demokratisk bevægelse som den, der voksede op omkring forsamlingshusene for 100 år siden.

Litteratur

Analyse & Tal (2021a): *Angreb i den offentlige debat på Facebook*,

<https://www.oqta.dk/publikationer/angreb-i-den-offentlige-debat-paa-facebook>.

Analyse & Tal (2021b): *Anerkendelse i den offentlige debat på Facebook*,

<https://www.oqta.dk/publikationer/anerkendelse-i-den-offentlige-debat-paa-facebook>.

Analyse & Tal (2022): *Danmarks digitale medborgerhuse*,

<https://www.oqta.dk/publikationer/danmarks-digitale-medborgerhuse>.

Analyse & Tal (2024): *Danmarks digitale frivillige*,

https://www.oqta.dk/assets/files/Danmarks-digitale-frivillige_2024-04-11-121547_Inlq.pdf.

Aradau, Claudia & Blanke, Tobias (2022): *Algorithmic Reason. The New Government of Self and Other*. Oxford: Oxford University Press.

Bruns, A. (2023): From “the” public sphere to a network of publics: Towards an empirically founded model of contemporary public communication spaces. *Communication Theory*, <https://doi.org/10.1093/ct/qtad007>.

Dahlberg, L. (2001): The internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums for extending the public sphere. *Information, Communication & Society*, 4(4): 615-633.

Dahlgren, P. (2006): Doing citizenship: The cultural origins of civic agency in the public sphere. *European Journal of Cultural Studies*, 9(3): 267-286.

Dean, J. (2003): Why the net is not a public sphere. *Constellations*, 10(1): 95-112.

- Erhvervsministeriet (2023): *Demokratisk kontrol med tech-giganternes forretningsmodel – Delrapportering fra regeringens ekspertgruppe om tech-giganter*, <https://www.em.dk/Media/638314161358806766/anbefalinger-fra-tech-ekspertgruppe.pdf>.
- Fraser, N. (1992): Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. I: Calhoun, C. (red.), *Habermas and the Public Sphere* (s. 109-142). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lafont, C. (2023): A democracy, if we can keep it. Remarks on J. Habermas' a new structural transformation of the public sphere. *Constellations*, 30: 77-83.
- Lorenz-Spreen, P., Oswald, L., Lewandowsky, S. & Hertwig, R. (2023): A systematic review of worldwide causal and correlational evidence on digital media and democracy. *Nature Human Behaviour*, 7: 74-101.
- Habermas, J. (1989 [1962]): *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Habermas, J. (2022): Reflections and hypothesis on a further structural transformation of the political public sphere. *Theory, Culture & Society*, 39(4): 145-171.
- Institut for Menneskerettigheder (2017): *Hadefulde ytringer i den offentlige online debat*, https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/ligebehandling_2017/rapport_hadefulde_ytringer_online_2017.pdf.
- Masullo, G. M., & Overgaard, C. S. B. (2021): Connective democracy: A new way of thinking about deliberative democracy. *Media Ethics*, 32(2): n.pag.
- Mouffe, C. (2022): *Towards a Green Democratic Revolution. Left Populism and the Power of Affects*. London: Verso.

- Overgaard, C. S. B., Masullo, G. M., Duchovnay, M., & Moore, C. (2022). Theorizing connective democracy: A new way to bridge political divides. *Mass Communication and Society*, 25(6): 861-885.
- Rasmussen, S. H. R. & Petersen, M. B. (2023): The event-driven nature of online political hostility: How offline political events make online interactions more hostile. *PNAS Nexus*, 2(11): 1-13.
- Sivertsen, M. F. & Thomsen, M. S. S. (2023): Stratified public formation in mundane settings. I: Hartely, J. M., Sørensen, J. K. & Mathieu, D. (red.), *DataPublics. The Construction of Publics in Datafied Democracies* (s. 72-96). Bristol: Bristol University Press.
- Thomsen, M. S. S., Steinitz, S., Sivertsen, M. F. & Just, S. N. (under udgivelse): Digital community centers of the 21st century? A mixed-methods study of Facebook groups as fora for connective democracy. *Social Media + Society*.
- Vaccari, C. & Valeriani, A. (2021): *Outside the Bubble. Social Media and Political Participation in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Willig, I. & Blach-Ørsten, M. (2022): Magtudredninger og medier. *Økonomi & Politik*, 3-4: 76-87.
- Wojcieszak, M. E., & Mutz, D. C. (2009): Online groups and political discourse: Do online discussion spaces facilitate exposure to political disagreement? *Journal of Communication*, 59(1): 40-56.
- Wøllekær, J., & Frandsen, J. N. (2014): *Forsamlingshuse er dansk kulturarv: Status og historie*. Syddansk Universitetsforlag.
- Zuboff, Shoshana (2019): *The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs.

Magtudredningen 2.0: Essay-serien

En central del af Magtudredningen 2.0 er en bred inddragelse af forskere, hvis forskning kredser om et eller flere af magtudredningens temaer. Som led i projektet blev der i foråret 2024 afholdt 15 forskerworkshops, hvor oplægsholdere efterfølgende blev inviteret til at omarbejde deres oplæg til et essay. Essay-serien er forfatternes perspektiver på centrale tematikker for en dansk magtudredning og har forfatterne som afsender.

Dette essays er en del af tema 9 i Magtudredningen 2.0's forskningsplan: I hvilken grad opfatter borgerne det danske demokrati i det 21. Århundrede som legitimt – og i hvilken grad er opfattelserne præget af mistillid, afmagt og polarisering?

Borgernes tillid til politikerne, til hinanden og til institutioner er en vigtig ressource for det danske demokrati. Dette tema fokuserer på, hvordan borgerne opfatter 'demokrati', de udfordringer, de ser for det danske demokrati, og dets kapacitet til at takle samfundsudfordringer og kriser. Der vil blive fokuseret på både hele befolkningen og på enkelte grupper (eksempelvis baseret på uddannelse og andre ulighedsmarkører) og deres syn på politiske institutioner (især nationale institutioner men også eksempelvis EU), deres syn på medborgere og de følelser, der kan være forbundet med disse opfattelser, såsom polarisering, marginalisering, afmagt, tillid og mistillid. Det vil også blive undersøgt, hvad der skaber disse opfattelser, og om de bygger på velinformeret information.